

**VILHELMINA
KOMMUN**

VUALTJEREN TJIELTE

Avfallsplan

Hantering och förebyggande av avfall i Vilhelmina kommun

Kommunstyrelsen/Samhällsbyggnadsenheten 2022-12-19 KFM § 131

Reviderad 2023-06-19 KFM § 84

Innehållsförteckning

1.	Inledning	4
1.1	Bakgrund.....	4
1.2	Syfte	4
1.3	Framtagande av avfallsplan	4
1.4	Ansvarsfördelning.....	4
	Kommunens ansvar.....	4
	Producenternas ansvar	4
	Verksamheters ansvar	5
	Privatpersoners ansvar.....	5
2.	Mål och åtgärder.....	6
2.1	Grund för framtagande av mål.....	6
2.2	Läsanvisning och målstruktur.....	7
2.3	Målområde 1: Återbruk och förebyggande av avfall	8
2.4	Målområde 2: Minskad miljöpåverkan från insamling och behandling av avfall	9
2.5	Målområde 3: Minskad nedskräpning	10
2.6	Genomförande.....	10
2.7	Uppföljning	11
2.8	Ekonomiska konsekvenser av mål och åtgärder.....	11
3.	Styrmedel.....	13
3.1	Lokala föreskrifter för avfallshantering (avfallsföreskrifter)	13
3.2	Avfallstaxa.....	13
3.3	Kommunens budget.....	14
3.4	Information och kommunikation.....	14
3.5	Upphandling.....	15
3.6	Fysisk planering	15
3.7	Tillsyn.....	15

4.	Behov av framtida insamlingssystem och anläggningar.....	17
4.1	Framtida avfallsmängder och flöden.....	17
	Avfall under kommunalt ansvar.....	17
	Avfall under producentansvar.....	18
	Verksamhetsavfall.....	18
4.2	Insamlingssystem.....	18
	Förpackningar och returpapper	18
	Mat- och restavfall.....	19
	Farligt avfall.....	19
	Grovavfall	19
5.	Avfallsanläggning för mellanlagring och omlastning	19
5.1	Behandling av matavfall.....	20

Bilagor

Bilaga 1 Nulägesbeskrivning

Bilaga 2 Framtagande av avfallsplanens mål och åtgärder

Bilaga 3 Nedlagda deponier

Bilaga 4 Uppföljning av föregående avfallsplan

Bilaga 5 Miljökonsekvensbeskrivning

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Enligt Miljöbalken (SFS 1998:808) är varje kommun skyldig att upprätta en renhållningsordning, bestående av avfallsplan och avfallsföreskrifter, vilken ska antas av kommunfullmäktige.

Kommunens avfallsplan är ett viktigt verktyg för att långsiktigt utveckla och förbättra hantering och förebyggande av avfall för att bli en del av och bidra till det hållbara samhället. Avfallsplanen är ett strategiskt dokument i kommunen och ett verktyg för att styra avfallshanteringen i enlighet med globala, nationella, regionala och lokala miljömål. Avfallsplanen ska utgöra ett verktyg för att kommunicera behov av förändringar för att kunna möta samhällets krav på avfallshantering och invånarnas önskemål om service.

1.2 Syfte

Syftet med denna avfallsplan är att engagera människor och göra det lätt att göra smarta val som skapar en hållbar kommun.

1.3 Framtagande av avfallsplan

Arbetet med framtagande av mål har skett genom bred diskussion och dialog. Berörda aktörer inom kommunen har getts möjlighet att ge synpunkter och delta i framtagandet av mål och åtgärder bland annat genom en digital workshop för politiker, kommunanställda, externa intresseorganisationer m.fl. Löpande information har givits till kommunstyrelsens arbetsutskott som varit styrgrupp för avfallsplanen. Även kommunens ledningsgrupp har informerats under processen. Förslag till mål och åtgärder samt vissa beskrivande delar av avfallsplanen inkl. bilagor har särskilt stämts av med berörda delar av kommunen och externt. Uppföljning av tidigare avfallsplan har genomförts och erfarenheter därifrån har tagits med i arbetet med den nya avfallsplanen.

1.4 Ansvarsfördelning

Kommunens ansvar

Kommunerna har det övergripande ansvaret för att avfall under kommunalt ansvar, det som förut kallades hushållsavfall, samlas in och behandlas på ett miljöriktigt sätt. Detta ansvar följer direkt av miljöbalken och är alltså inget som kommunen kan välja bort. Kommunen ska tillhandahålla system för insamling av hushållens mat- och restavfall, returpapper, grovavfall och farligt avfall, avloppsslam och latrin, samt liknande avfall från verksamheter.

Producenternas ansvar

För vissa avfallsslag råder så kallat producentansvar. Det innebär att den som i Sverige producerar, säljer eller importerar en sådan vara också ansvarar för insamling och återvinning av varan då den är förbrukad. Ett exempel är förpackningar, där producenterna ansvarar för återvinningsstationerna där detta samlas in. Även el-avfall, läkemedel, däck och bilar är exempel på avfall med producentansvar. Syftet är att producenterna på detta sätt ska uppmuntras att ta fram varor som är lätta att återvinna.

Verksamheters ansvar

Då det rör sig om avfall som inte är kommunalt ansvar och ej heller producentansvar, alltså så kallat verksamhetsavfall, är det upp till verksamhetsutövaren att se till att avfallet tas om-hand på ett miljöriktigt sätt.

Privatpersoners ansvar

Hushållen i Vilhelmina kommun, såväl bofasta som tillfälliga besökare, ansvarar för att källsortera sitt avfall enligt instruktioner från kommunen och från producenterna, och att lämna ifrån sig avfallet på det sätt som kommunen eller producenterna anvisar. För bestämmelser om fastighetsägarens ansvar för farbar väg för sophämtning etc., se Vilhelmina kommuns lokala avfallsföreskrifter.

2. Mål och åtgärder

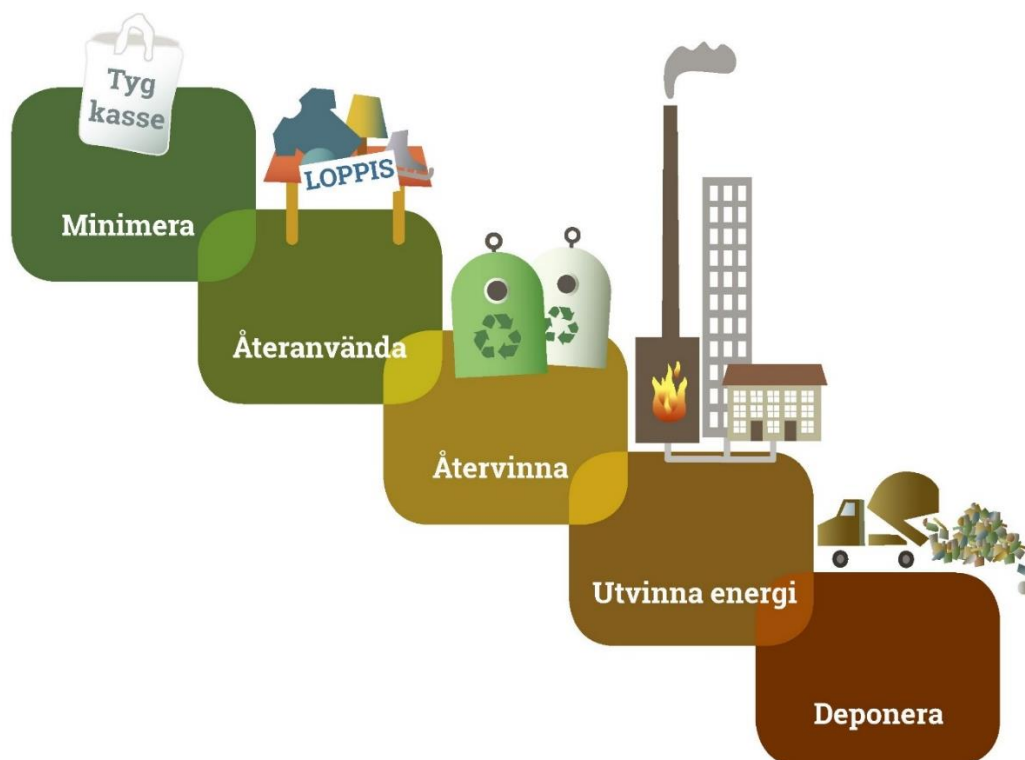
2.1 Grund för framtagande av mål

Vilhelmina kommun har idag insamling av blandat brännbart avfall och behov finns av att utveckla sorteringen och införa separat matavfallsutsortering. De långa avstånden tillsammans med en liten befolkning gör insamling och avfallshantering utmanande. Samverkan med grannkommuner är viktig för att skapa gemensamma insamlingslösningar och för att samordna transporter och omlastning. Samverkan är viktig även ur ett kompetensperspektiv, där nya krav och lagar gör det utmanande för små avfallsorganisationer att genomföra nödvändiga förändringar och bedriva utveckling.

På nationell nivå finns en avfallsplan som syftar till att förebygga avfall och nå en mer resurs-effektiv och giftfri avfallshantering. Till planen finns ett avfallsförebyggande program med fokus på utpekade strömmar för livsmedel, textil, elektronik, plast, bygg- och rivning samt nedskräpning.

Förordningsändringar har genomförts avseende returpapper, där producentansvaret tas bort från 2022. Det finns också förslag om att låta kommunerna överta insamlingsansvaret för förpackningar.

I arbetet med framtagande av den nya avfallsplanen har ett antal behov och utvecklingsområden identifierats utifrån framför allt avfallstrappan, svensk lagstiftning och de globala hållbarhetsmålen i Agenda 2030. Avfallstrappan, eller avfallshierarkin som den kallas internationellt, är den modell som enligt EU ska ligga till grund för medlemsländernas avfallshantering och som anger prioritet när det gäller hur avfallet ska hanteras: I första hand ska avfall förebyggas, därefter återanvändas, om det inte går ska materialet återvinnas, går inte heller det så ska avfallet förbrännas och energin tas tillvara, och är inte ens det möjligt så är deponi det sista alternativet. Se även Figur 1.

Figur 1. Avfallstrappan eller avfallshierarkin. Bild: Naturskyddsföreningen.

Målområdena liknar de i grannkommunerna Lycksele och Storuman, då utmaningarna är liknande även om åtgärderna är specifika för respektive kommun. Andra nationella mål, lokala och regionala mål och strategier, utveckling av avfallshantering i svenska kommuner, erfarenheter från nuvarande avfallshantering och diskussioner som har förts under arbetet med planen har också bidragit till planens mål och åtgärder.

2.2 Läsanvisning och målstruktur

Tre målområden har valts ut:

1. Återbruk och förebyggande av avfall
2. Minskad miljöpåverkan från insamling och behandling av avfall
3. Minskad nedskräpning

Dessa målområden är desamma som i Storumans och Lycksele kommuner, där även ett fjärde målområde pekades ut: Giftfri miljö. Detta kan dock inkluderas i de tre ovan nämnda områdena varför Vilhelmina har valt endast dessa tre.

För varje målområde finns ett flertal konkreta mål med tillhörande åtgärder beskrivna.

Mål anger *vad som ska uppnås inom en viss tid*. För varje mål finns en beskrivning av hur målet ska följas upp samt vilket globalt hållbarhetsmål som främst är kopplat till detta mål i avfallsplanen.

Åtgärder beskriver *hur* målen ska nås, alltså *vad som ska göras, när och av vem*. För varje åtgärd finns en tidplan samt en ansvarig organisation inom kommunen.

De **förkortningar** som används i tabellerna har följande betydelser:

Tekniska	Tekniska enheten
KS	Kommunstyrelsen
UBN	Utbildningsnämnden
Kost	Kostenheten
MBN	Miljö & byggnadsnämnden

2.3 Målområde 1: Återbruk och förebyggande av avfall

Mål 1a: Minst 80 % av invånarna uppger att de under det senaste året har köpt något begagnat¹

Mål 1b: Avfallsmängderna från kommunens egna verksamheter har minskat²

Mål 1c: Mängden mat- och restavfall per abonnent har minskat med 15 % jämfört med 2021³

Åtgärder	Ansvarig	Tidplan	Bidrar huvudsakligen till avfallsplanens mål nr	Bidrar huvudsakligen till globalt hållbarhetsmål
Genomför informationskampanjer om cirkulär ekonomi och återbruk	KS (Tekniska)	2022	1a, 1c	 12.8 Öka allmänhetens kunskap om hållbara livsstilar
Utveckla ÅVCerna för att styra "avfall" till återbruk istället för förbränning - Insamling av byggmaterial i Vilhelmina - Insamling av återbrukbara produkter vid Saxnäs och Dikanäs ÅVC	KS, UBN (Saxnäs skola)	2023	1a	 11.6 Minska städernas miljöpåverkan
Utveckla återbruk inom kommunens verksamheter, t.ex.: - Handtaget - Pool för inventarier	UBN (Lärcentrum)	2023	1b	 12.5 Minska mängden avfall markant
Ta fram rutiner för upphandlingar och inköp som minskar avfallsmängderna ⁴	KS	2023	1b	 12.7 Främja hållbara metoder för offentlig upphandling
Verka för att minska matsvinnet genom ökad kunskap och förbättrade rutiner inom kommunens verksamheter	KS (Kost)	2023	1b	 12.3 Halvera matsvinnet i världen
I tillsynen och annan kontakt med företag ta upp frågor om hantering och förebyggande av avfall/cirkulär ekonomi	MBN	2023	1a, 1c	 12.2 Hållbar förvaltning och användning av naturresurser

¹ Mäts med kundenkät. Startvärde saknas.

² Gäller i första hand mat- och restavfall. Startvärde 2021: 133 360 kg restavfall för de verksamheter som är upplagda som kommunal anläggning i kundregistret. Övrigt avfall är alltför svårt att mäta men en indikation är om, i större utsträckning än tidigare, återbruk sker inom och mellan kommunens verksamheter och om avfallsminskande krav ställs i upphandlingar.

³ Startvärde 2021: 202 kg/abonnent. Fritidshus är omräknade till antal gästnätter (Avfall Web: nyckeltal).

⁴ Ex.vis krav på flergångsemballage, återanvända och/eller återanvändbara produkter, återvunna material, serviceavtal som förlänger livslängden etc. Särskilt viktigt för IT-utrustning.

2.4 Målområde 2: Minskad miljöpåverkan från insamling och behandling av avfall

Mål 2a: 55 % av kommunalt avfall (mat- och restavfall, returpapper och förpackningar, grovavfall samt farligt avfall) återvinns 2025 och 60 % återvinns 2030⁵

Mål 2b: Klimatpåverkan från avfallstransporter har minskat⁶

Mål 2c: Minst 95 % av invånare och fritidshusägare är nöjda med kommunens insamling av grovavfall och farligt avfall.

Mål 2d: Mängden farligt avfall i restavfallet är 0,0 kg per hushåll och vecka (inklusive el-avfall och batterier)⁷

Åtgärder	Ansvarig	Tidplan	Bidrar huvudsakligen till avfallsplanens mål nr	Bidrar huvudsakligen till globalt hållbarhetsmål
Erbjud separat insamling av matavfall till permanentboende, fritidshusägare och verksamheter inom kommunen	KS (Tekniska)	2024	2a	 12.4 Ansvarsfull hantering av kemikalier och avfall
Verka för att förbättra insamlingen av förpackningar och returpapper i fritidshusområdena	KS (Tekniska)	2024	2a	 11.6 Minska städernas miljöpåverkan
Säkerställ källsortering inom kommunens alla verksamheter (information, behållare, insamling)	KS	2023	2a	 12.4 Ansvarsfull hantering av kemikalier och avfall
Utveckla ÅVCerna med avseende på tillgänglighet, informationsmaterial och öppettider	KS (Tekniska)	2025	2a, 2c, 2d	 12.4 Ansvarsfull hantering av kemikalier och avfall
Verka för regional kompostering, gårdsbaserad biogasproduktion el. dyl.	KS (Tekniska)	2030	2b	 13.2 Integrera åtgärder mot klimatförändringar i politik och planering
Verka för helt fossilfria drivmedel vid transporter och omlastning av avfall	KS	2030	2b	 9.4 Uppgradera all industri och infrastruktur för ökad hållbarhet
Genomför informationskampanjer om återvinning samt hantering av farligt avfall och grovavfall	KS (Tekniska)	2024	2c, 2d	 3.9 Minska antalet sjukdomsfall till följd av skadliga kemikalier och föroreningar

⁵ EU-mål. Värde 2020: 32 % (nyckeltal, Avfall Web). Avser materialåtervinning, biologisk behandling samt förberedelse för återanvändning.

⁶ Mäts genom andelen/mängden fossilfria bränslen som används samt avfallstransporter som flyttats över till järnväg.

⁷ Mäts genom plockanalys. Värde 2020: 0,0 kg/hushåll/vecka. Jämförelse Västerbotten 2020: 0,01 kg farligt avfall och 0,02 kg el-avfall per hushåll per vecka

2.5 Målområde 3: Minskad nedskräpning

Mål 3: Andelen permanentboende, fritidshusägare och företagare som upplever nedskräpningen som ett problem har minskat⁸

Åtgärder	Ansvarig	Tidplan	Bidrar huvudsakligen till avfallsplanens mål nr	Bidrar huvudsakligen till globalt hållbarhetsmål
Klargör ansvarsområden inom nedskräpning och avsätt resurser	KS	2024	3	 15.5 Skydda den biologiska mångfalden och naturliga livsmiljöer
Genomför informationsinsatser som är tillgängliga för både kommuninvånare och besökare	Tekniska, UTV	2023	3	 12.8 Öka allmänhetens kunskap om hållbara livsstilar
Utveckla samarbetet mellan kommunen och grannkommuner, turismnärings, Trafikverket, Länsstyrelsen och andra aktörer angående förebyggande och åtgärdande av nedskräpning	KS	2025	3	 8.9 Främja gynnsam och hållbar turism

2.6 Genomförande

För att nå Vilhelminas mål med avfallshanteringen – som i sin tur gör att nationella och globala mål kan nås – krävs engagemang från många olika aktörer av vilka flera inte normalt har förebyggande eller hantering av avfall på sin agenda. För att säkerställa att åtgärderna i avfallsplanen blir genomförda så att målen nås ska åtgärderna därför arbetas in i respektive verksamhetsplan och budget ska avsättas för åtgärder som inte ryms inom den ordinarie verksamheten. Kommunstyrelsen ansvarar för att säkerställa att de åtgärder som fastställts i avfallsplanen återfinns i verksamhetsplanerna.

Inom ramen för planeringen kan man behöva ta reda på vad som behöver göras, vad andra har gjort samt höja kompetensen inom organisationen genom exempelvis utbildning. De som berörs av förändringen behöver veta varför man ska göra en förändring och förutsättningar behöver skapas för att kunna göra det.

I många fall kan det också vara värdefullt att ha särskild dialog med vissa aktörer, t.ex. genom fokusgrupper där specifika ämnen diskuteras. Intressenter och grupper att bjuda in till fokusgrupper varierar med vilket ämne som behandlas och kan innefatta pensionärsgrupper, elevråd, näringslivsorganisationer med flera.

⁸ Mäts genom kundenkät (permanentboende och fritidshusägare), samt genom särskild enkät till företagare.

2.7 Uppföljning

Avfallsplanen gäller till år 2030. Att ange relevanta mål och åtgärder för så lång tid, i en verksamhet där yttre förutsättningar i form av lagstiftning och teknikutveckling ständigt förändras, är inte möjligt, varför uppföljningar och revideringar är helt nödvändiga.

Mål och åtgärder i avfallsplanen följs upp årligen i samband med årsbokslut. Måluppföljningen görs av kommunstyrelsen.

Därutöver ska avfallsplanen revideras minst vart fjärde år. För Vilhelmina innebär detta att en revidering av avfallsplanen behöver göras senast 2027. Med tanke på den förändrade insamlingen av förpackningar som väntas träda ikraft senast 2026 kan detta år vara en lämplig tidpunkt att revidera målsättningarna inför 2030. Den reviderade avfallsplanen ska antas av kommunfullmäktige.

2.8 Ekonomiska konsekvenser av mål och åtgärder

Avfallshanteringen har under många år gått mot en alltmer komplex verksamhet, där nya lagkrav och ökade avfallsmängder gör det svårt för kommunerna att hålla avfallstaxan på en låg nivå. Vissa av de åtgärder som pekas ut i avfallsplanen kommer att innebära ökade kostnader för kommunen, medan andra, inte minst på sikt, kan hålla nere kostnaderna.

Det är också viktigt att poängtera att alla kostnader för avfallsplanen inte ska belasta avfallsorganisationens taxefinansierade verksamhet. Denna ska bekosta hanteringen av avfall under kommunalt ansvar (det som tidigare kallades "hushållsavfall"). Det avfall som uppkommer i kommunens egna verksamheter ska däremot kommunen som fastighetsinnehavare stå för, alltså skattekollektivet. Detsamma gäller de flesta åtgärder som syftar till att förebygga att avfall uppkommer, såsom att byta från engångs- till flergångsprodukter, minska matsvinnet eller ändra upphandlingspolicyn.

Det är inte möjligt att i en långsiktig avfallsplan göra noggranna kostnadsberäkningar för varje enskild åtgärd utan detta måste budgeteras för i respektive verksamhet som är ansvarig för att genomföra åtgärden. I denna plan diskuteras de ekonomiska konsekvenserna översiktligt.

Målområde 1: Återbruk och förebyggande av avfall

En styrning mot mer cirkulär ekonomi, med förebyggande av avfall och ökat återbruk, innebär inga större utgifter för kommunen men kan tvärtom på sikt hålla kostnaderna nere, då avfallsmängderna minskar till förmån för återanvändning/återbruk och längre livslängd hos produkter. Vissa investeringar kan behöva göras för att exempelvis möjliggöra återanvändning av byggmaterial och andra skrymmande produkter, samtidigt som just skrymmande avfall till förbränning eller deponi innebär relativt stora kostnader för kommunen, inte minst med tanke på de långa transporterna till närmsta förbränningsanläggning. Detta är alltså kostnader som alltså kan undvikas. Minskat matsvinn kan ge direkta besparingar. Åtgärder som syftar till att informera och engagera invånare och besökare i avfallsfrågor kan betala sig genom bättre sortering och minskade avfallsmängder.

Målområde 2: Minskad miljöpåverkan från insamling och behandling

Detta avsnitt innehåller flera åtgärder som belastar avfallsorganisationen men som inte rymms inom ordinarie driftsbudget. Ett exempel är införande av separat matavfallsinsamling, ett

lagkrav från EU, som kommer att kräva såväl fysiska investeringar som informationsinsatser. Utgifterna kan till viss del hållas nere genom samarbete inom Region10 inom områden som upphandling och information, genom att låta insamlingsrutter korsa kommungränserna där det är lämpligt samt om behandling kan ske regionalt. Förbättrad insamling av returpapper och förpackningar i fritidshusområdena kan också innebära kostnader för kommunen, även om ersättning från producenterna ska täcka förpackningsinsamlingen. En utredning kan behövas för att se om ”grönt kort”-system för obemannad mottagning vid återvinningscentralerna ska införas eller om det på annat sätt går att motverka den nedskräpning som dumpat grovavfall utgör idag och möta invånarnas och fritidshusägarnas önskemål om bättre tillgänglighet till återvinningscentralerna.

Målområde 3: Minskad nedskräpning

Nedskräpning är en stor utgift för kommunen, både direkt (t.ex. städning) och indirekt (t.ex. mindre attraktiv kommun). Åtgärder som begränsar problemet kan betala sig dels genom minskade kostnader, dels genom minskad otrygghet, ökad trivsel och nöjdare besökare och invånare. Resurser behöver avsättas inom skattekollektivet för detta arbete, samtidigt som kommunen bara är en av flera aktörer ansvariga för att motverka nedskräpningen.

3. Styrmedel

Här beskrivs de styrmedel som kommer att användas för att bidra till att uppnå målen och genomföra aktiviteterna.

3.1 Lokala föreskrifter för avfallshantering (avfallsföreskrifter)

Varje kommun i Sverige ska enligt miljöbalken ha en renhållningsordning, Renhållningsordningen består av dels en avfallsplan, dels lokala föreskrifter för avfallshantering, kallade avfallsföreskrifter.

I avfallsföreskrifterna beskrivs bland annat vilka avfallsslag som ska sorteras ut och hanteras separat för att kunna återanvändas, återvinnas eller fasa ut ur kretsloppet. Föreskrifterna anger även vilka skyldigheter som åligger fastighetsägare och verksamhetsutövare för det avfall de genererar och vilka skyldigheter som åligger kommunen. Dessutom återfinns här regler för hur avfall ska emballeras och lämnas så att arbetsmiljön främjas för de som samlar in och behandlar avfallet och så att risken för negativ miljöpåverkan från avfallshantering minimeras.

Föreskrifterna kompletterar annan lagstiftning inom avfallsområdet och antas av kommunfullmäktige. Med anledning av ny lagstiftning inom avfallsområdet och kommande förändringar av insamlingssystemen uppdaterar Vilhelmina kommun sina avfallsföreskrifter, vilka antas samtidigt som denna avfallsplan.

3.2 Avfallstaxa

Avfallstaxan anger hur avgifter för kommunens avfallshantering får tas ut. Taxan beslutas i kommunfullmäktige och kommunen har möjlighet att använda taxan för att styra mot en bättre resurshushållning.

Miljöbalken anger vilka typer av tjänster och verksamheter som får finansieras via avfallstaxan. Inte bara insamling och behandling av avfallet utan även nödvändig administration med mera ska täckas. Taxan får också användas för visst arbete med förebyggande och förberedelse för återanvändning av avfall. Arbete med nedskräpning, tillsyn eller kommunens arbete med att minska eller förbättra sorteringen av sitt eget verksamhetsavfall får inte finansieras med hjälp av avfallstaxan, se kap 3.3 Kommunens budget.

Miljöbalken och kommunallagen reglerar också de tre viktiga principer som avfallstaxan ska bygga på:

- självkostnadsprincipen – att den kommunala avfallshantering ska finansieras av avfallstaxan, utan tillskott av kommunala skattemedel,
- likställighetsprincipen – att kommunen måste ta lika mycket betalt för samma tjänst oavsett kund, och

- rätten till miljöstyrning – att kommunen får ta olika betalt för olika tjänster beroende på hur miljöbelastande hanteringen av avfallet är.

Vilhelmina kommuns avfallstaxa kommer att behöva omarbetas när matavfallsinsamling införs.

3.3 Kommunens budget

I sin budget visar kommunen hur mycket resurser som avsätts till de olika kommunala verksamheterna. I budget och i kommunala mål och uppdrag till nämnder och bolagsstyrelser finns möjlighet att styra vilka områden som ska prioriteras. Åtgärder i kommunövergripande handlingsplaner, såsom avfallsplanen, arbetas in i verksamhets- och affärsplaner. Kommunen behöver budgetera för de delar av avfallshanteringen och relaterade frågor som inte ingår i det kommunala avfallsansvaret. Exempel på områden som berör förebyggande och hantering av avfall, men som faller utanför det kommunala avfallsansvaret, är:

- förebyggande och hantering av avfall som uppstår i de kommunala verksamheterna, exempelvis matsvinn, engångsartiklar och källsorteringsmöjligheter,
- nedskräpningsfrågor, såväl renhållning som förebyggande arbete,
- tillsyn över den kommunala avfallshanteringen, bygg- och rivningslov, nedskräpning, verksamhetsutövare m.m.,
- upphandling som medel för att minska avfallsmängderna och uppmuntra cirkulär ekonomi,
- arbetsmarknadsåtgärder som involverar återbruk,
- näringslivsåtgärder som uppmuntrar cirkulära affärsmodeller och liknande.

3.4 Information och kommunikation

Information är ett viktigt styrmedel för förebyggande och hantering av avfall och nedskräpning. Avfallshanteringen och enskilda individers deltagande är viktigt för att uppnå resultat vilket också innebär att en förståelse behövs om varför det är viktigt att sortera och rent praktisk information avseende hur det ska gå till. De förändringar avseende separat insamling av matavfall som planeras genomföras under perioden kräver framförhållning och genomförande av olika informationsinsatser. Information löpande genom olika kanaler och information med varierat fokus behövs för att hela tiden fånga upp de som inte redan har kunskap eller vet hur avfallshanteringen i kommunen är uppbyggd.

Idag är hemsida och Facebook de huvudsakliga kanalerna för information till invånarna. Utöver det sker annonsering och information framförallt i lokala infoblad men även emellanåt i VK (Västerbottens-Kuriren). Vid akuta problem med avfallshämtningen används SMS-tjänst för att kunna meddela berörda abonnenter.

3.5 Upphandling

Den offentliga sektorn står för en mycket stor del av inköpen av varor och tjänster i Sverige. Det finns därmed stora möjligheter att uppnå ett mer cirkulärt samhälle genom att ställa genomtänkta krav vid upphandlingar och inköp. Offentlig upphandling kan vara ett sätt att driva på och öppna upp för cirkulära affärsmodeller som erbjuder mindre miljöbelastande varor och tjänster. Därmed kan en marknad skapas som även kan göras tillgänglig för andra verksamheter och organisationer, samtidigt som kommunen kan föregå med gott exempel och inspirera.

Återbrukade och reparerbara produkter, livslängd, återvunna material, flergångsemballage och återtag är exempel på krav som kan ställas vid upphandlingar för att minska resursåtgången och förebygga avfall.

Vilhelmina kommun har ingen egen upphandlingsenhet utan anlitar extern upphandlare. Det är då extra viktigt att ha en bra dialog och en policy för upphandlingar och inköp som kommunen står bakom.

3.6 Fysisk planering

Kommunens gällande översiktsplan antogs 2018-12-10.

Samarbetet gällande planer, strategier och bygglov förbättras kontinuerligt och det är viktigt att avfallsorganisationen ges en betydande roll i det arbetet. Eftersom en väl fungerande infrastruktur och hög servicenivå är viktig faktor för att nå ett gott insamlingsresultat och ökad återvinning är detta samarbete fortsatt viktigt för att kunna implementera goda avfallslösningar och möjliggöra god service och en positiv utveckling av avfallshanteringen. Hantering och förebyggande av avfall behöver inkluderas i översiktsplaner, detaljplaner och bygg- och rivningslov. Detta inkluderar såväl framkomlighet för avfallsfordon som dimensionering av soprum och plats för källsortering i köken, men också möjligheter till samägande och förebyggande av avfall exempelvis genom gemensamma utrymmen för reparationer i bostadsområden.

Vid framtida planering av avfallshantering, liksom annan fysisk planering, kommer hänsyn behöva tas till ett förändrat klimat och de konsekvenser som ett förändrat klimat ger upphov till. För avfallshanteringens del kan det exempelvis handla om att vid extrem torka anpassa mellanlagring av avfall för att minska risken för brand eller planera och bygga avfallsanläggningarna utifrån ökad risk för översvämningar eller hård blåst. Klimatförändringar kan också exempelvis gynna invasiva arter, vilket ännu mer kan behöva beaktas vid hantering av massor så att spridning av dessa undviks.

3.7 Tillsyn

Den kommunala tillsynsmyndigheten utövar tillsyn över avfallshanteringen hos privatpersoner, företag och andra verksamheter. Tillsynsmyndigheterna kan vara rådgivande men vid behov också förelägga förbättringar. Vid tillsynsbesök kan möjligheten att påverka för förbättrad avfallshantering ske genom att ställa frågor om företags avfallslösning och också kunna anmärka på om avfallshanteringen är alltför bristfällig exempelvis avseende farligt av-

fall. Möjligheten kan användas i den mån det är praktiskt möjligt och om misstanke föreligger om att avfallshanteringen är undermålig. I Vilhelmina kommun är det miljö- och byggnadsnämnden som är tillsynsmyndighet för avfallshanteringen, vilket även omfattar hur kommunens övriga verksamheter sköter sitt ansvar enligt miljöbalken, avfallsförordningen och de lokala avfallsföreskrifterna.

Kommunen utövar även annan tillsyn som kan vara relevant för avfallshanteringen, exempelvis då det gäller nedskräpning enligt gatuhållningslagen, vilket även det faller under miljö- och byggnadsnämndens ansvar.

4. Behov av framtida insamlingsystem och anläggningar

4.1 Framtida avfallsmängder och flöden

Avfall under kommunalt ansvar

En generell trend i det svenska samhället är att den ökning av mängden hushållsavfall per person som tidigare skett, och som framför allt berott på ökade grovavfallsmängder, planat ut de senaste åren. Under 2020 gav varje svensk, utslaget på hela befolkningen, upphov till 482 kg kommunalt avfall (mat- och restavfall, förpackningar och returpapper, grovavfall samt farligt avfall) per person.

Starka ekonomiska intressen på marknaden och fokus på konsumtion av varor och tillväxt i ekonomin har medfört stora ökningar av avfallsmängder per invånare. Dock finns motkrafter mot denna trend, bland annat via avfallsbranschen, men även andra samhällsaktörer och genom en generellt ökad medvetenhet hos allmänheten om vikten av ett hållbart leverne. Det kan därför vara ett rimligt antagande att avfallsmängderna framöver hålls relativt konstanta per invånare. Avfallsplanens åtgärder gällande förebyggande av avfall och ökad återanvändning både inom kommunens verksamhet och i samhället är viktiga i detta sammanhang.

De senaste åren har trenden varit en svag minskning av antalet permanentboende i kommunen, medan däremot fritidshusen har ökat kraftigt. Den omfattande nybyggnationen av fritidshus har gett upphov till stora avfallsmängder. Även om merparten har hanterats som verksamhetsavfall kommer bygg- och rivningsavfall att från och med 2023 omfattas av kommunalt insamlingsansvar om arbetet utförs av en privatperson. Det betyder att kommunen måste ha beredskap för att kunna ta emot bygg- och rivningsavfall från de privatpersoner som själva bygger, renoverar eller river.

Vid införande av matavfallsutsortering kommer ett nytt avfallsflöde uppstå, matavfall, samtidigt som det brännbara hushållsavfallet minskar. Insamling av matavfall planeras införas under 2023. När matavfallsinsamlingen är fullt utbyggd i kommunen beräknas mängden uppgå till ca 450 ton per år⁹. Motsvarande minskning av brännbart avfall antas ske, samtidigt som erfarenheter från andra kommuner visar att då större informationskampanjer genomförs riktade mot ett avfallsslag – till exempel matavfall – följer ofta en bättre utsortering även av andra avfallsslag såsom förpackningar och returpapper. En minskning av restavfallsmängden kan också förväntas tack vare utökad fastighetsnära insamling av förpackningar och returpapper som beskrivs närmare nedan.

På återvinningscentralerna bedöms utökade krav och vilja till förbättrad sortering öka antalet grovavfallsfraktioner som behövs. Bättre möjligheter till återbruk/återanvändning kan innebära något minskade avfallsflöden. Något som däremot kan öka avfallsmängderna är att

⁹ Beräknat utifrån insamlade mängder restavfall och uppmätt procentuellt innehåll av matavfall i restavfallet (plockanalyser).

bygg- och rivningsavfall från och med 2023 klassas som kommunalt ansvar om arbetet utförs av privatperson. Omfattningen av dessa mängder är oerhört svår att beräkna.

Avfall under producentansvar

Insamling av förpackningar och returpapper ska inom några år ske fastighetsnära. Detta väntas ge minskad mängd restavfall till förbränning och ökad mängd förpackningar och returpapper till återvinning. Mängden returpapper och förpackningar som samlas in för återvinning har under flera år ökat.

För elektriska och elektroniska produkter har utvecklingen under senare år, enligt El-Kretsens statistik, gått mot fler produkter i antal men att varje produkt är mindre och lättare. Även användandet av batterier har ökat för att driva dessa elektroniska produkter. Mängden batterier och mängden elektriska och elektroniska produkter kan förväntas fortsätta öka ytterligare några år.

För ljuskällor och lysrör, bilar, däck och läkemedel bedöms mängderna inte förändras nämnvärt.

Verksamhetsavfall

Det verksamhetsavfall som uppstår inom kommunen idag tas emot på kommunens avfallsanläggning eller via privata entreprenörer. Ingenting tyder på att mängderna verksamhetsavfall den närmaste tiden kommer att förändras på ett sätt som påverkar infrastrukturen för avfallsinsamling eller infrastruktur för mellanlagring/omlastning och behandling.

4.2 Insamlingssystem

Förpackningar och returpapper

Sedan 2022 omfattas inte längre returpapper av producentansvar. Det har istället blivit kommunalt ansvar att samla in och återvinna returpappret.

För närvarande (2022) diskuteras om ansvaret för insamlingen av förpackningar ska flyttas från producenterna till kommunerna medan producenterna fortsatt har ansvar för återvinningen. Som lagförslaget ser ut ska förpackningar och returpapper samlas in fastighetsnära från småhus, fritidshus och flerbostadshus inom de närmsta åren.

Samordningsfördelar mellan insamling av mat- och restavfall och förpackningar och returpapper bör eftersträvas där så är möjligt, exempelvis genom att ställa dem vid samma insamlingsplats där gemensamma lösningar skapas. Insamlingen i avfallsrum kan kompletteras med insamlingslösningar för smått el-avfall, batterier och ljuskällor och möjligheter för att återanvända produkter.

Förändringarna i insamlingssystem kan medföra ändrade behov av mellanlagring och omlastning av dessa fraktioner, varav vissa material kräver väderskyddad hantering för att inte förlora i kvalitet.

Mat- och restavfall

Inom Region 10¹⁰ har kommunerna utfört en utredning för att undersöka möjligheterna till att utveckla insamlingssystemet i Region 10. Kommunerna i Region 8¹¹ avser att gemensamt gå vidare med separat insamling av mat- och restavfall. Kommunstyrelsen har tagit beslut om att införa obligatorisk matavfallsutsortering och insamlingen ska ske i tvåfackskärl för mat- och restavfall som töms i samma bil.

När insamlingen startar behöver också behandlingsfrågan för matavfallet vara löst. Tillsammans med övriga kommuner i Region 8 bör det utredas om behandlingen kan ske inom regionen eller i exempelvis Östersund eller Skellefteå.

Farligt avfall

Insamling av farligt avfall från hushåll sker på kommunens återvinningscentraler. För att minska risken för att farligt avfall hamnar i restavfallet eller i avloppet kan nuvarande insamling behöva kompletteras med annan insamling, alternativt med anpassade öppettider vid återvinningscentralerna.

Verksamheter tillåts att lämna mindre mängd farligt avfall vid kommunens ÅVC.

Grovavfall

Insamling av grovavfall sker framför allt genom kommunens återvinningscentraler i Vilhelmina, Saxnäs och Dikanäs. Återvinningscentralerna behöver utvecklas avseende tillgänglighet/öppettider men också för att öka insamlingen av återanvändningsbara material och produkter som genom samarbeten med andra kommunala eller privata aktörer kan förmedlas vidare. Idag finns insamling av produkter för återbruk endast i Vilhelmina. Insamlingen behöver utökas till Saxnäs och Dikanäs samt kompletteras med insamling av byggmaterial.

5. Avfallsanläggning för mellanlagring och omlastning

Kommunens avfallsanläggningar har viktiga infrastrukturmässiga funktioner för effektiv och rationell transport av avfall till behandling eller återvinning. För majoriteten av avfallet sker behandling eller återvinning utanför kommunens gränser och ofta i södra Sverige, vilket kräver genomtänkt mellanlagring, omlastning, samlastning och transport.

De långa transportererna med tillhörande utsläpp gör det också intressant att undersöka möjligheterna att transportera avfall på järnväg istället för på väg.

Antalet fraktioner kommer framöver utökas exempelvis genom införande av matavfallsinsamling och bättre sortering av bygg- och rivningsavfall. För matavfall behöver mellanlagringen göras så att olägenhet i form av exempelvis lukt och skadedjur förhindras. Nya av-

¹⁰ Arjeplog, Arvidsjaur, Dorotea, Lycksele, Malå, Norsjö, Sorsele, Storuman, Vilhelmina och Åsele

¹¹ Kommunerna i Region 10 förutom Arvidsjaur och Arjeplog

fallsslag som uppstår när tekniker för återvinning utvecklas och nya krav ställs gör att anläggningarna behöver vara flexibla. För vissa fraktioner krävs exempelvis väderskyddad omlastning, för andra materialslag ställs andra krav. Framtida förändringar i insamlingen av förpackningsavfall kan medföra ändrade behov av omlastning och mellanlagring, något som dock är svårt att planera för då ändringar i lagstiftningen varit på väg på nationell nivå i många år utan att något slutgiltigt beslut tagits.

Kommunernas anläggningar för omlastning och mellanlagring kan också vara av intresse för producenterna för omlastning och mellanlagring av förpackningar. Det är också bra ut ett samhällsperspektiv då resurserna vid kommunernas anläggningar, exempelvis maskiner, kan samnyttjas mellan kommunalt avfall och producentavfall. Kommunen kommer utifrån dialog med grannkommunerna och producenterna behöva ta ställning till om detta är ett alternativ i Vilhelmina eller om andra anläggningar i regionen är bättre lämpade.

5.1 Behandling av matavfall

Vid införande av matavfallsinsamling kommer behovet av att behandla matavfallet och avsätta produkten att uppstå. För att miljönyttan med systemet ska bli god är det av stor betydelse vilken behandling som matavfallet genomgår och hur slutprodukterna tas tillvara. Närmaste behandlingsanläggning finns idag i Skellefteå. Eventuellt kommer en anläggning att byggas i Östersund också, vilket skulle möjliggöra transport på järnväg. Ett annat alternativ är att skapa behandlingskapacitet regionalt för produktion av biogödsel. Möjligheter till behandling lokalt eller regionalt av matavfallet behöver utredas närmare.